

Mag het een tikje minder spontaan, alstublieft?

(1) Het wemelt van de spontane mensen: op datingsites, bij de kapper, in de horeca, op scholen, in talk- en spelletjesshows en ook in de politiek. Een politicus kan allang niet meer volstaan met gedrevenheid en vakbekwaamheid alleen. Als hij niet leuk kan omgaan met de mensen op straat of in het voetbalstadion, stelt hij zich bloot aan het verwijt dat hij arrogant is of een bewoner van die vermaledijde ivoren toren. En dat verwijt is dodelijk in het land waar de spontane mens heerser is.

(2) De (zelf)kwalificatie 'spontaan' wordt zo intensief gebezigd, dat niemand zich lijkt af te vragen wat ermee wordt bedoeld. Iets positiefs, zoveel is duidelijk. De spontane mens is niet gekunsteld, niet verlegen, oprecht, eerlijk, onbevangen, openhartig en behept met zelfvertrouwen. En wie van nature niet spontaan is, kan op allerhande sites lezen hoe hij dat alsnog kan worden – waarbij steeds de disclaimer wordt geplaatst dat je spontaniteit niet kunt simuleren.

(3) Maar dat je niet spontaan zou willen zijn? Bij de makers van de zelfhulpsites gaat dat er niet in. "Accepteer uzelf en werk aan de rem die u tegenhoudt om spontaan te zijn", moedigen de makers van *InfoNu.nl* de sociaal minderbedeelde bezoekers aan. Een gemis aan spontaniteit is niet een vorm van bedachtzaamheid, maar komt voort uit angst voor afwijzing door anderen. "Deze angst ontwikkeld (sic!) zich vaak al in de jeugd bijvoorbeeld door ouders die een druk leggen op presteren of doordat men gepest is."

(4) Voor coach Hans Klaasse is spontaniteit een absolute vereiste voor succesvol ondernemerschap. "*Keep calm and focus on spontaneity*"¹⁾, houdt hij ondernemers voor op zijn site. "Spontaniteit komt tot uiting in daadkracht, zoals het oppakken van nieuwe initiatieven en het in gang zetten van verfrissende acties. (...) Bij spontaniteit staat de mens als inspiratiebron centraal. (...) Een spontane en geïnspireerde ondernemer staat bol van authenticiteit en uniciteit. (...) Tegenovergesteld gedrag werpt zijn schaduw vooruit! Dwang, ongenoegen, angst, ongemotiveerd gedrag en fakegedrag." Een beetje ondernemer heeft, met andere woorden, geen andere keuze dan spontaan te zijn.

(5) Spontaniteit – afgeleid van het Latijnse *mea sponte*: uit eigen beweging, op eigen kracht – mag zich dan in de gunst van de tijdgeest verheugen, als tegenhanger van knellende conventies en drukkende gedachten heeft ze een lange voor- geschiedenis. In *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*²⁾ (1795) van de Duitse filosoof en dichter Friedrich Schiller (1759-1805) is de spontane mens het equivalent van de spelende mens, die "alleen kan spelen wanneer hij in de volle betekenis van het woord mens is, en alleen dan mens is als hij speelt".

(6) Jacob Moreno (1889-1974), grondlegger van de groepspsychotherapie, stelde zich ten doel "spontaniteit en creativiteit van mensen vrij te maken". "Ik leer mensen hoe ze

85 God kunnen spelen”, zou hij ooit tegen zijn collega-psychoanalyticus Sigmund Freud (1856-1939) hebben gezegd. Fantasie, onbevangingenheid en – inderdaad – spontaniteit zouden 90 de mens daartoe in staat stellen. Hijzelf had als jongetje van vierenhalf voor God gespeeld door plaats te nemen op een hoge constructie van tafels en stoelen. “Plotseling hoorde ik 95 een kind mij vragen: ‘Waarom vlieg je niet?’ Toen sloeg ik mijn armen uit om het te proberen. Een seconde later viel ik op de vloer en brak ik mijn rechterarm.”

100 **(7)** In Moreno’s tijd – het beschreven voorval moet zich in 1893 hebben voorgedaan – moest spontaniteit nog worden bevochten op dragers van de victoriaanse moraal, die destijds 105 overal op het Europese continent heerste. Die moraal, gekenmerkt door huiver voor emoties, lichamelijkeheid en intimiteit, vormde weer het voorlopig eindpunt van het 'civilisatieproces' dat socioloog Norbert Elias 110 later heeft beschreven. Uit de – overwegend Britse – etiquetteboeken die Elias had gelezen, maakte hij op hoe ingrijpend de opvattingen over 115 de omgangsvormen in de voorgaande eeuwen waren veranderd.

(8) De middeleeuwer gaf nog onge-reemd uiting aan zijn emoties en ‘gewelddadige spontaniteit’. Daarna 120 raakten gaandeweg deugden als zelfbeheersing en ingetogenheid in zwang, zeker in landen die naar het protestantisme waren overgegaan. Niet alleen de maatschappelijke elite 125 maakte zich deze beschavingsnormen eigen, ook de ‘lagere klassen’ – die hoopten daarmee respectabiliteit te verwerven. Het civilisatieproces ging dus twee 130 kanten op: het schreed voort in de tijd en het maakte zich breed – van

de elite naar de klassen die op de elite wilden lijken.

(9) Het heeft er alle schijn van dat 135 het civilisatieproces volgens de definitie van Elias tot staan is gebracht. De maatschappelijke elite heeft opgehouden te bestaan als cultuurdrager. De levenshouding van de 140 oude elite is allang niet meer maatgevend. Het tegendeel is eerder het geval: ze probeert zich naar buiten toe niet van de rest van de samenleving te onderscheiden. Bovendien 145 heeft de ‘nieuwe elite’ van ondernemers, mediasterren en topvoetballers niet de behoefte ‘het goede voorbeeld’ te geven. Zo reageerde Katja Schuurman jaren geleden 150 enigszins getergd op het verwijt dat ze met haar rijgedrag – onder invloed achter het stuur – haar voorbeeldfunctie had verzaakt: “Ik kan het toch ook niet helpen dat ik BN’er ben.”

155 **(10)** Dat het civilisatieproces is onderbroken, zou ook kunnen worden opgemaakt uit de herwaardering van spontaniteit als noemer van onge-reemdheid, onbevangingenheid en afkeer 160 van conventies. Voor die deugden hadden de dragers van de oude culturele norm beslist geen waardering. **(11)** Hoe zij aankeken tegen mensen die nu ‘spontaan’ zouden worden 165 genoemd, blijkt uit de passage van de in juli verschenen biografie van George Maduro (1916-1945) – de oorlogsheld van sefardisch-joodse³⁾ huize naar wie Madurodam is ver-noemd – waarin Maduro senior zijn 170 (enige) zoon op het hart bindt om te breken met zijn vriendin Hedda, die hij als “een minderwaardig meisje” diskwalificeert. “Minderwaardig niet 175 alleen wegens haar gebrekkige opvoeding, haar laag intellect en burgerlijke manieren en voorkomen, maar ook wegens haar veelbespro-

ken impulsieve en losbandige ge-
180 drag.” De gevreesde ‘mesalliance’⁴⁾
kwam overigens niet tot stand. Niet
vanwege de ouderlijke interventie,
maar omdat George in 1941 tijdens
een verblijf in het Oranjehotel, de
185 Scheveningse strafgevangenis,
zonder plichtplegingen door Hedda
werd gedumpt.

(12) Het eerherstel van de spontane
mens is een begrijpelijke reactie op
190 de starheid en het decorum waarin
de oude elite vaak haar toevlucht
zocht. Er is geen enkele reden om
deze ontwikkeling te betreuren. Wel
kun je je afvragen of spontaniteit zich
195 niet ontwikkelt tot een even dwingen-
de levenshouding als de etiquette
van weleer.

(13) Spontaniteit is de sociale norm,
zoals het even diffuse begrip ‘welle-
200 vendheid’ dat in de victoriaanse tijd
was. En ook van deze norm gaat iets
intimiderends uit op mensen die zich
er niet behaaglijk bij voelen. Sponta-
niteit heeft niet alleen positieve
205 uitingsvormen, ze kan ook worden
opgevoerd als legitimatie voor bot-
heid, ongemanierdheid en wange-
drag. De spontane mensen eisen de
openbare ruimte voor zichzelf op,
210 zeker op zomerse dagen. Ze voelen
zich gerechtigd iedereen deelgenoot
te maken van hun particuliere genoe-
gens. In hun bijzijn voelen schuchte-
re, verlegen en bedachtzame men-
215 sen zich klein en ongezien. Erger:
waar een luidruchtige spontaniteit de

norm is, zijn terughoudendheid en in-
getogenheid enigszins suspect.
Formeel gedrag geldt als een sociale
220 zonde.

(14) Spontaniteit laat geen ruimte
voor aftasten en voor verkennende
bewegingen. De spontane mens slaat
meteen aan het zoenen. Hij gaat op
225 je tenen staan terwijl je misschien
nog even wat afstand zou willen hou-
den. Hij suggereert een intimiteit of
vriendschappelijkheid die er (nog)
niet is. Hij stelt vragen die je liever
230 nog niet beantwoordt. Op zelfhulp-
sites wordt spontaniteit opgevoerd
als voorwaarde voor intieme en min-
der intieme relaties.

(15) Maar spontaniteit kan een rij-
235 pingsproces ook nodeloos belasten.
Wie meteen, op z’n Ikea’s, begint te
tutoyeren, slaat de ‘u’-fase over. En
dat is jammer. In Duitstalige landen
wordt je het ‘du’ nog plechtig aange-
240 boden, als een ridderslag van iemand
die je vriendschap werkelijk op prijs
stelt. Op die manier is het ‘du’ een
gekoesterde verworvenheid en geen
loze aanspreekvorm.

(16) In Nederland zou zo’n sociaal
ritueel inmiddels een hopeloos ge-
kunstelde indruk maken. Het zij zo.
Toch is het te hopen dat de spontane
mens iets aan spontaniteit inboet en
250 dat ‘jij’ – net als ‘you’ in het Engelse
taalgebied – ooit zo kan worden uit-
gesproken dat het niet per definitie
‘jij’ betekent.

*naar: Sander van Walsum
uit: de Volkskrant, 3 september 2016*

Sander van Walsum is journalist en heeft meerdere boeken gepubliceerd.

noot 1 *Keep calm and focus on spontaneity*: “Blijf rustig en richt je op spontaniteit.”

noot 2 *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*: Brieven over de esthetische ontplooiing van de mens

noot 3 Sefardische joden zijn joden wier voorouders in Spanje en Portugal woonden.

noot 4 mesalliance: een huwelijk beneden iemands stand of sociale positie

Tekst 2

Pillen slikken of pillen schrijven? Taal als geneesmiddel

(1) Vijf jaar geleden ontdekte het Meertens Instituut¹⁾ dat mensen die een harde ‘g’ uitspreken minder vaak ziek zijn dan sprekers met de zachte variant, doordat die harde, raspende luchtstroom “een hygiëniserend effect op de bovenste luchtwegen” heeft. Het Genootschap Onze Taal²⁾ bood daarom gratis cursussen aan om mensen van hun zachte ‘g’ af te helpen. Het werd allemaal gemeld in een persbericht van Onze Taal dat vlak voor 1 april verscheen. Zo’n 150 mensen trapten erin.

(2) Tegelijk schijnen nogal wat Limburgers werkelijk te denken dat juist de harde ‘g’ een ziekmaker is. Zij willen hun zachte ‘g’ voor geen goud inruilen voor de Randstedelijke ‘g’, “die schraapt als een schep over tegels”; ze zijn bang dat ze op die manier een keelziekte oplopen.

(3) Maar er bestaan intussen wel degelijk ziekten die iets met taal te maken hebben. Zo lijden nogal wat wetenschappers aan ‘typomanie’: het obsessieve verlangen je naam in druk te zien. De typomaniak is herkenbaar doordat hij bij het in handen nemen van een nieuw boek onmiddellijk doorbladert naar de literatuurlijst om te zien of er naar hem verwezen wordt.

(4) Ook komt het voor dat te veel van een bepaald soort taalgebruik voor

ziektes zorgt. De beroepsziekte van leraren is bijvoorbeeld schorheid of een ander stemprobleem.

Onvoldoende taalvaardigheid kan eveneens tot ziekte leiden en zelfs tot de dood. Een voorbeeld is de leesvaardigheid van ouderen. In een onderzoek moesten 65-plussers bijsluiters van geneesmiddelen lezen en daarna aangeven hoeveel ze van de teksten begrepen hadden. Op grond daarvan onderscheidden de onderzoekers bekwame en onbekwame lezers van bijsluiters. Zes jaar later gingen ze van beide groepen na wie er nog leefde. Van de onbekwame lezers bleken er anderhalf maal zoveel overleden te zijn als van de bekwame lezers. Leesvaardigheid redt levens.

(5) Is het ook mogelijk dat een vorm van spreken of schrijven iemand ziek maakt, dan wel geneest? Van schelden is aangetoond dat het de spreker weerbaarder maakt. Een Engelse professor liet proefpersonen hun handen in ijskoud water houden totdat ze het van pijn niet meer uithielden. De ene groep personen mocht zo vaak ze maar wilde een scheldwoord naar keuze uiten, de controlegroep moest zich beperken tot een neutraal woord. Wie tijdens het werk geregeld scheldt op alles wat hem dwarszit, heeft minder last